

Mineralernas systematik - kemiska formler

Vad är ett mineral?

- Det är fast och homogent
- Det är oorganiskt
- Det har en kristallstruktur
- Det är ej skapat av människan
- Det har en bestämd kemisk sammansättning

Vad är ett mineral?

Fast och homogent

Fast: Ej vätska eller gas.

Homogent: Samma kemiska sammansättning i alla sina delar. Ej en blandning av olika faser

Vad är ett mineral ?

Oorganiskt

Ej kolväteförening eller blandat med kolväte (organiska material)

Vad är ett mineral ?

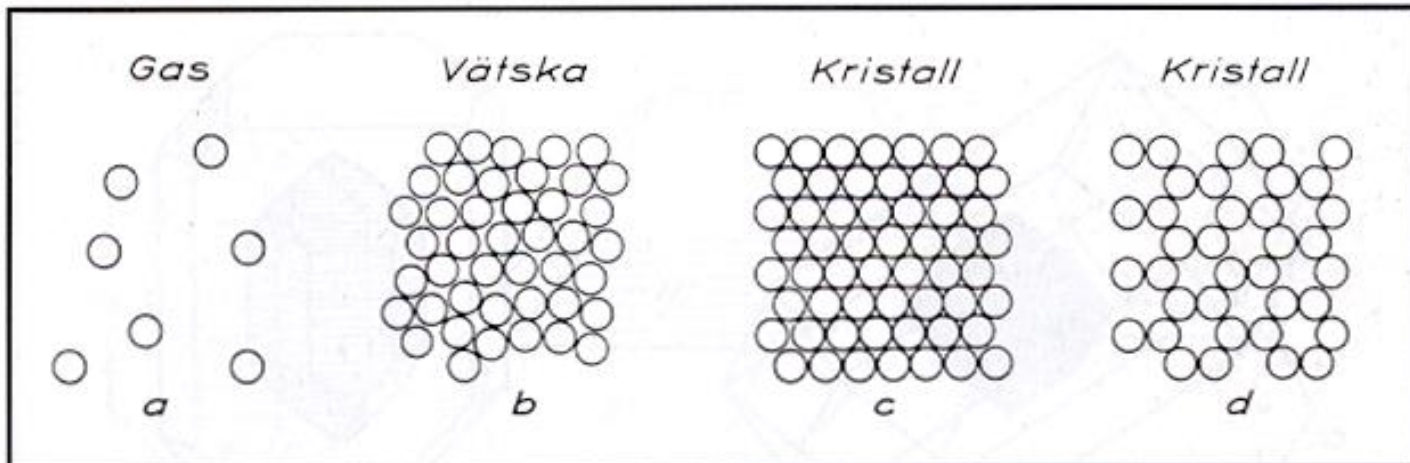
Kristallstruktur

En ordnad och upprepbar struktur i alla sina delar

Fjärrordning

Samma fysikaliska egenskaper i alla sina delar

Exempel på ordnad och oordnad struktur

Vad är ett mineral ?

Ej skapat av människan

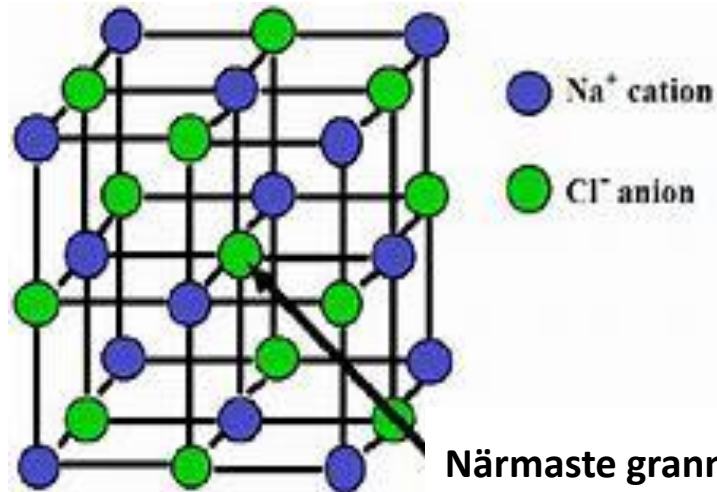
En kemisk förening som tillverkats av människan är inte ett mineral även om det har samma kemiska sammansättning och kristallstruktur som ett naturligt mineral.

Vad är ett mineral ?

Bestämd kemisk sammansättning

Ska kunna uttryckas med en kemisk formel

Exempel NaCl

Närmaste grannen till den här klorjonen är 6 natriumjoner

Vad är ett mineral?

Egenskaper	Opal	Antra- cit	Bärn- sten	Kvick- silver	Vatten (is)	Vismut syntetiskt	Tandemalj (apatit)
Fast och homogent	ja	ja	ja	nej	ja	ja	ja
Oorganiskt	ja	nej	nej	ja	ja	ja	nej
Kristall- struktur	ja	nej	nej	nej	ja	ja	nej
Ej skapat av människan	ja	ja	ja	ja	ja	nej	nej
Bestämd kemisk sammansättning	ja	nej	nej	ja	ja	ja	nej
Mineral	ja	nej	nej	nej	ja	nej	nej

Periodiska systemet

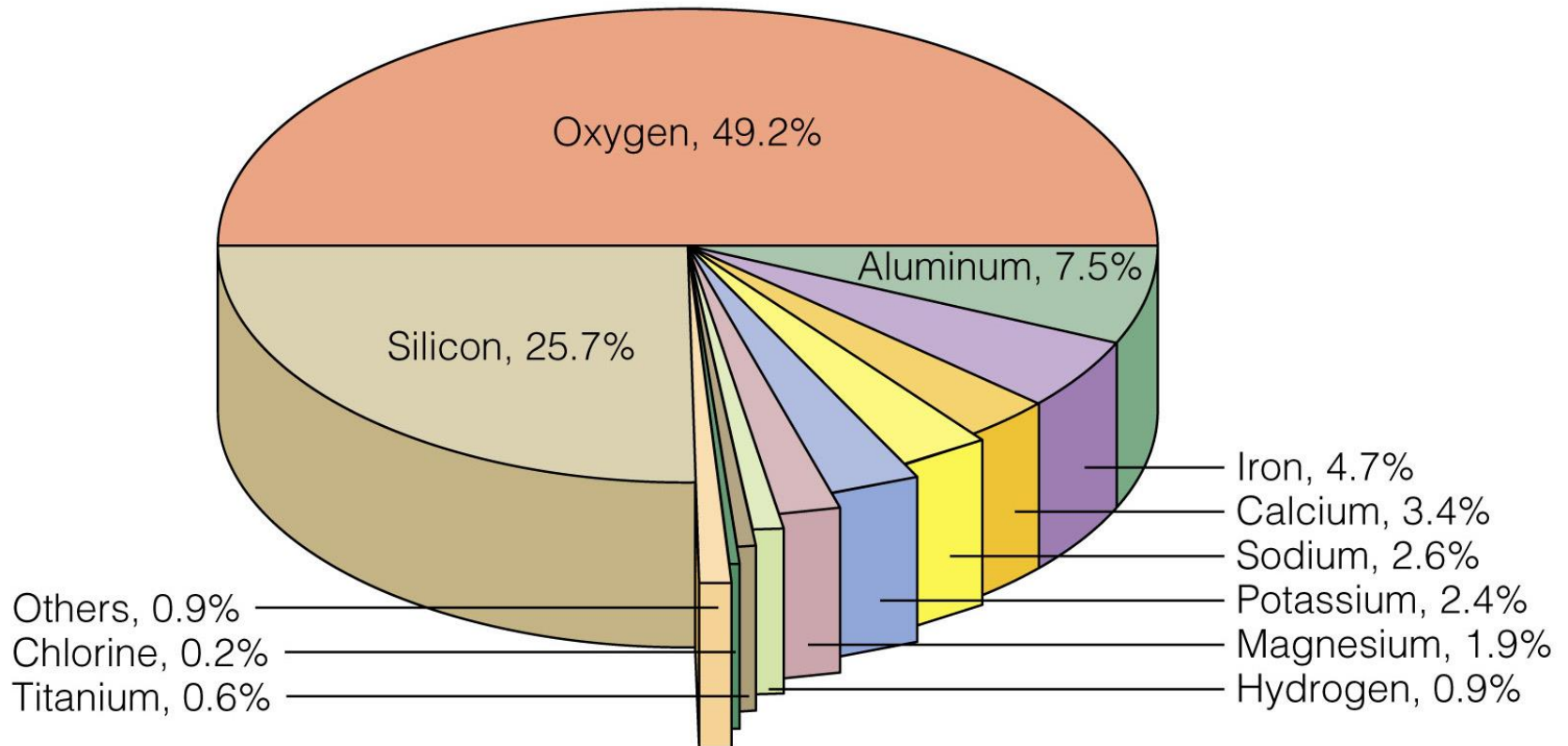
Ett interaktivt system finns på internet

ptable.com

Förekomst av grundämnen (element) i jordskorpan

Element	Symbol	Vikt-%	Atom-%
Syre	O	46,1	61,4
Kisel	Si	28,2	21,3
Aluminium	Al	8,23	6,50
Järn	Fe	5,63	2,16
Kalcium	Ca	4,15	2,22
Natrium	Na	2,36	2,21
Magnesium	Mg	2,33	2,05
Kalium	K	2,09	1.13
Summa		99,09	99,0

Förekomst av grundämnen (element) i jordskorpan

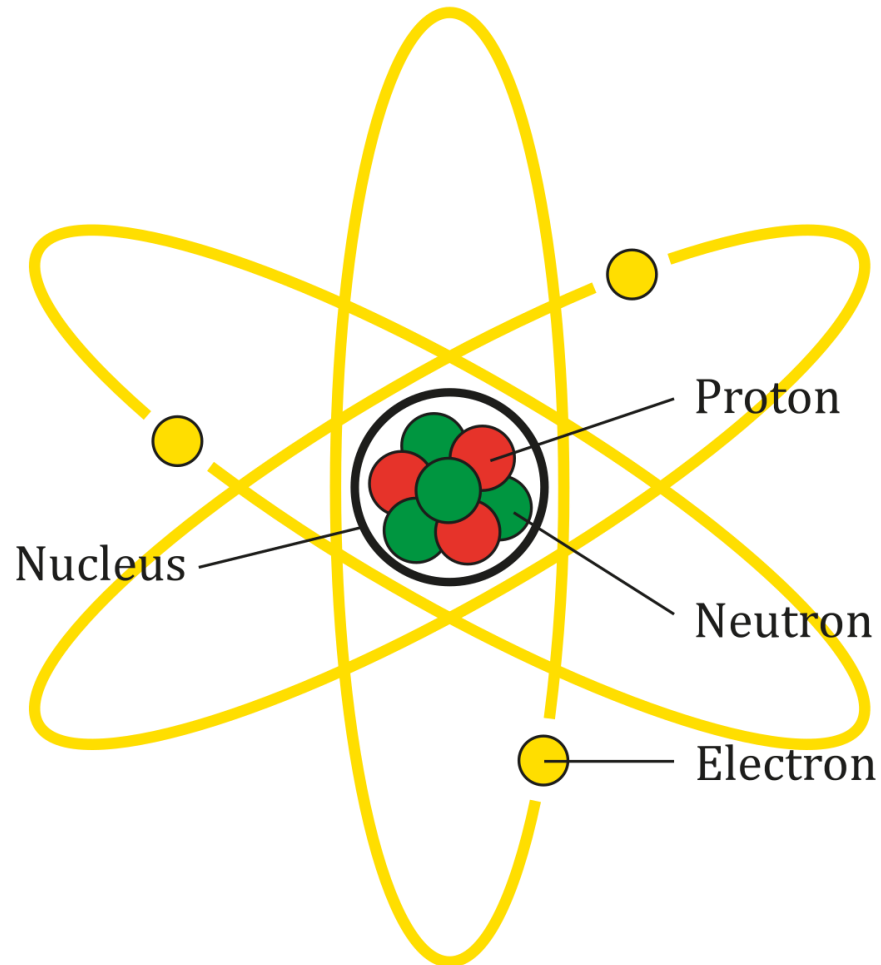

De dominerande elementen syre, kisel och aluminium är till allra största delen bundna i fältspater och kvarts

Atomer

Atom = En positivt laddad kärna omgiven av negativt laddade elektroner

Atomkärnan = positiva protoner och neutrala neutroner

Atomer

Masstal

Atomer av ett visst grundämne (element) innehåller ett bestämt antal protoner.

Antalet protoner bestämmer vilket elementet är, t.ex. Alla atomer med 6 protoner är kolatomer.

Antalet protoner i en atom kallas **atomnummer**

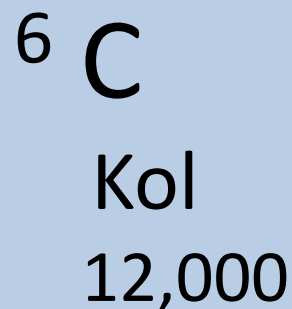
Å andra sidan kan antalet neutroner för ett givet element variera. Atomer av samma element där endast antalet neutroner varierar kallas **isotoper**.

Alltså, summan av antalet protoner och neutroner bestämmer elementets **masstal** (masstal = protoner + neutroner)

Masstalet 12,000 definieras som 1/12 av isotopen kol-12

Exempel

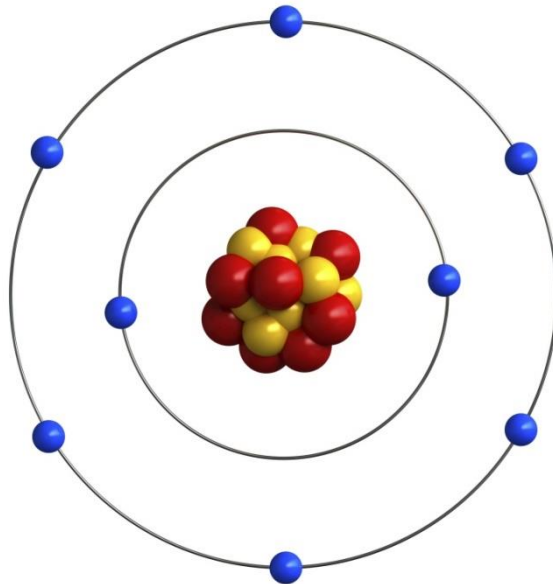
Siffran längst upp till vänster anger antalet protoner och siffran längst ned masstalet (summan av protoner och neutroner).

Atomer

- ❑ En neutral (oladdad) atom består av lika många protoner och elektroner
- ❑ En proton har enhetsladdningen +1
- ❑ En elektron har enhetsladdningen -1
- ❑ Antalet protoner bestämmer atomnumret och definierar vilket elementet det är frågan om.
- ❑ Neutronerna har ingen laddning

Exempel

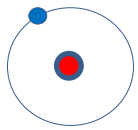
Syre-16

8 protoner
8 neutroner
8 elektroner

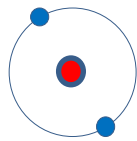
Atomnummer 8
Atomvikt 16

Atomer

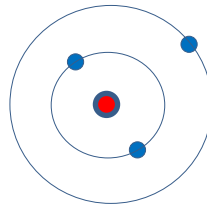
Elektronskal (förenklad modell)

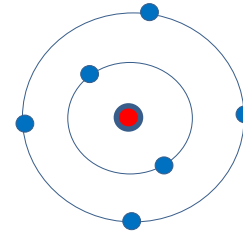
1 Väte

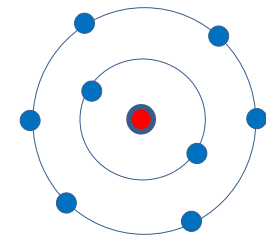
2 Helium

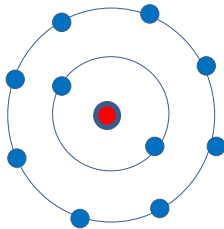
3 Litium

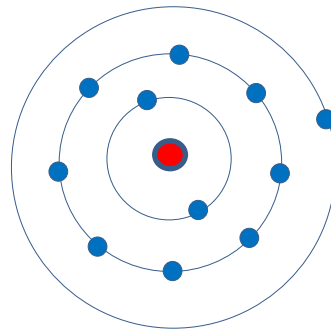
6 Kol

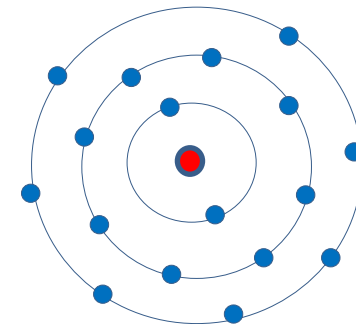
8 Syre

10 Neon

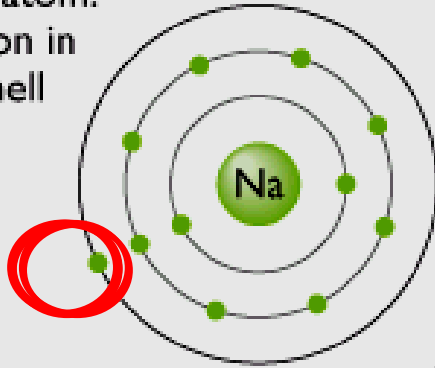
11 Natrium

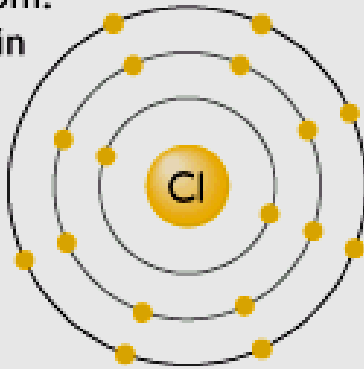
17 Klor

Joner

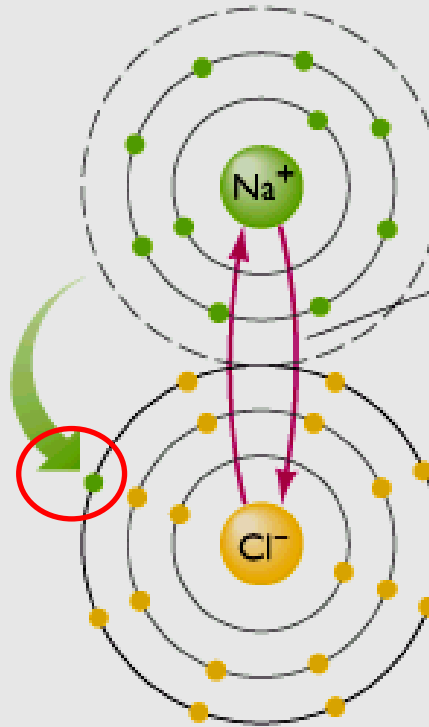
Sodium atom:
1 electron in
outer shell

Chlorine atom:
7 electrons in
outer shell

Chemical reaction

Sodium loses
1 electron
to become
sodium ion

Electrical attraction

Chlorine gains
1 electron
to become
chloride ion

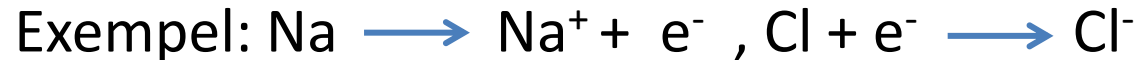
Compound, sodium chloride (NaCl),
formed by electrical attraction
between Na^+ and Cl^-

Oktettregeln

Alla atomer i en jonförening strävar efter att få sitt yttre elektronskal fyllt med 8 elektroner (se periodiska systemet)

Atomer till vänster (grupp 1 och 2) avger 1 resp 2 elektroner, och atomer i grupp 16 och 17 tar upp 1 resp. 2 elektroner. Fyllda elektronskal kallas ädelgasskal.

Den kvantmekaniska atommodellen

(överkurs)

Hjälpmedel: Periodiska systemet

I kvantmekaniken är en atomorbital en matematisk funktion som beskriver sannolikheten att finna elektronerna i ett visst område runt atomkärnan.

Fördelningen av elektroner runt atomkärnan styrs av 4 kvanttal. Dessa kvanttal kan bara bestå av bestämda tal.

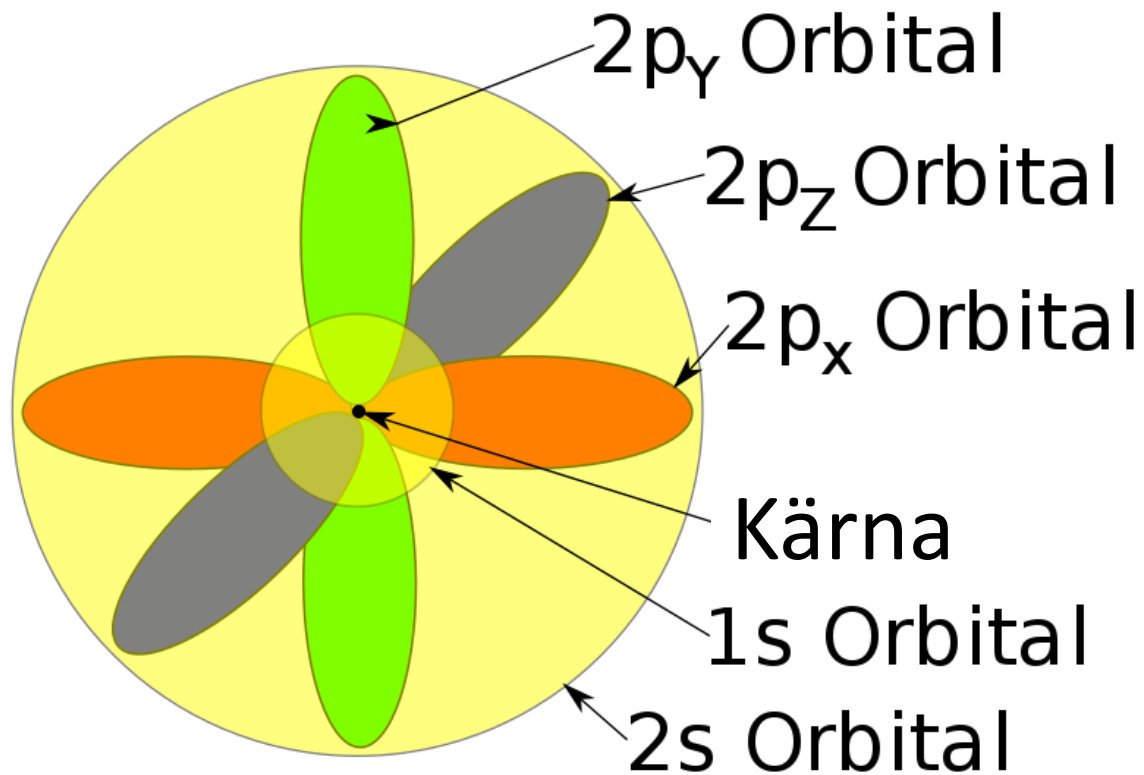
Huvudkvanttalet är ett positivt heltal och betecknas n och är de vågräta raderna i periodiska systemet med första raden $n = 1$

Azimutala kvanttalet ℓ beskriver orbitalens form och antar heltalsvärden från 0 till $n-1$

Magnetiska kvanttalet $m = 0, \pm 1, \pm 2 \dots \pm \ell$ anger antalet orbitaler för ett visst värde på ℓ .

Spinnkvanttalet $s = \pm 1/2$ (kan bara anta värdena $-1/2$ och $+1/2$. Betecknar elektronernas rotationsriktning.

Den kvantmekaniska atommodellen

Den kvantmekaniska atommodellen

	$\ell = 0$	$\ell = 1$	$\ell = 2$	$\ell = 3$
	m			
n = 1	0			
n = 2	0	-1, 0, 1		
n = 3	0	-1, 0, 1	-2, -1, 0, 1, 2	
n = 4	0	-1, 0, 1	-2, -1, 0, 1, 2	-3, -2, -1, 0, 1, 2, 3
	s	p	d	f

De gråfärgade rutorna är förbjudna eftersom ℓ är max $n-1$

Det finns en orbital för $\ell = 0$. Den kallas **s-orbital**.

Det finns 3 orbitaler för $\ell = 1$, De kallas **p-orbitaler**.

Det finns 5 orbitaler för $\ell = 2$. De kallas **d-orbitaler**.

Det finns 7 orbitaler för $\ell = 3$. De kallas **f-orbitaler**

I varje orbital får max 2 elektroner plats och de går in med olika spinn.
 $S = -1/2$ resp $+1/2$.

Den kvantmekaniska atommodellen

Placering av elektronerna i orbitaler för grundämnena i det periodiska systemet (kolla i periodiska systemet)

n	$l = 0$	$l = 1$	$l = 2$	$l = 3$
	s	p	d	f
1	1s			
2	2s	2p		
3	3s	3p	3d	
4	4s	4p	4d	4f
5	5s	5p	5d	5f
6	6s	6p	6d	
7	7s	7p		

Starta uppfifrån och följ de röda pilarna och gå tillbaka efter streckade linjerna till nästa pil. Orbitalerna fylls i följande ordning med elektroner:

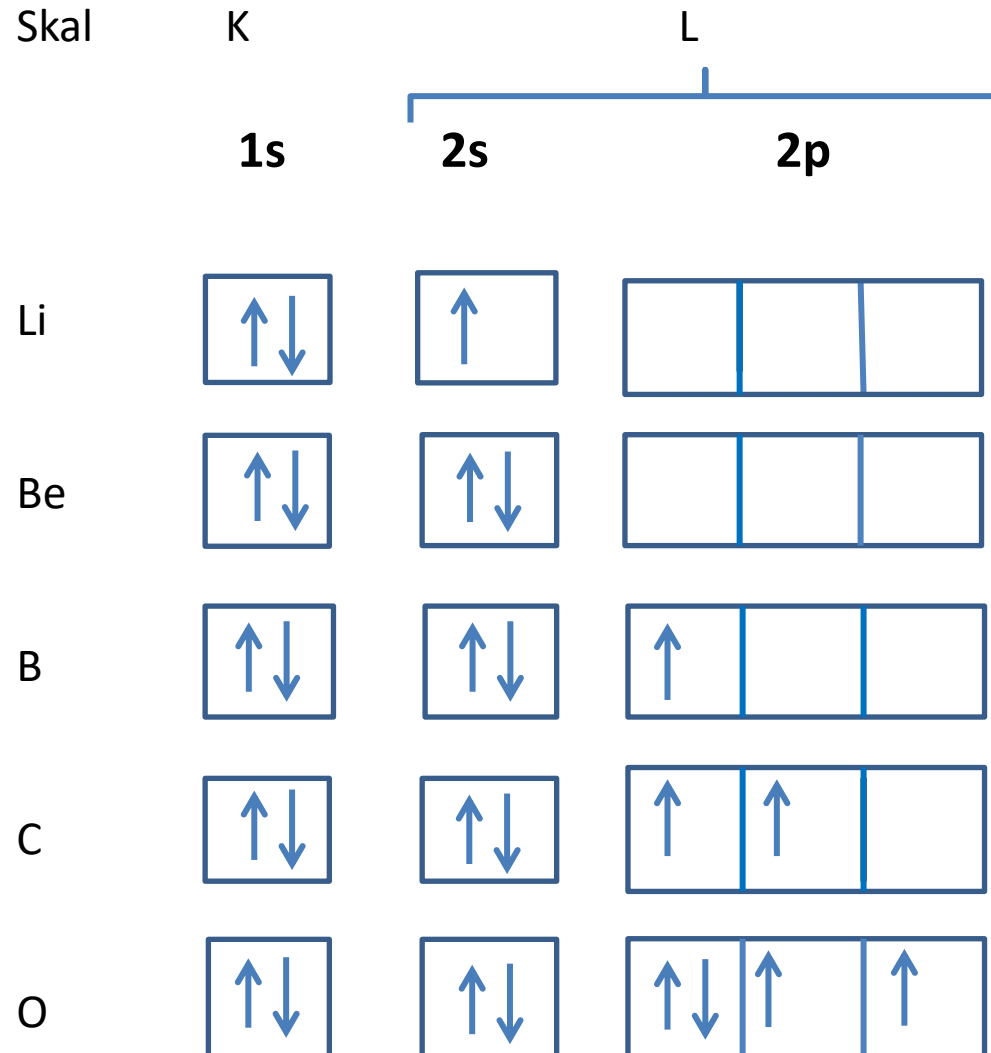
1s 2s 2p 3s 3p 4s 3d 4p 5s 4d 5p 6s 4f 5d 6p 7s
5f 6d 7p

s-orbitaler har plats för 2 elektroner (2 element)
3 st P-orbitaler har plats för max 6 elektroner (6 element).

5 st d-orbitaler har plats för totalt 10 elektroner (10 element)

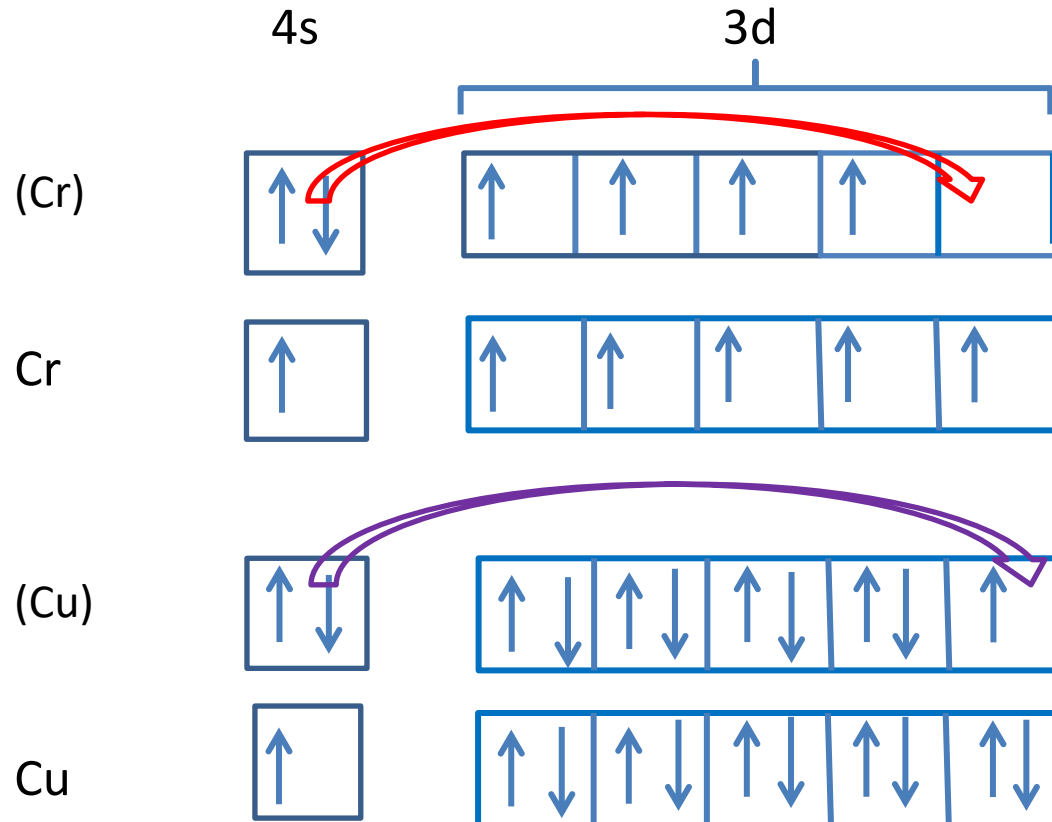
f- orbitaler har plats för totalt 14 elektroner (14 element)

Den kvantmekaniska atommodellen

Den kvantmekaniska atommodellen

Undantag: Krom och Koppar

Kemiska bindningar

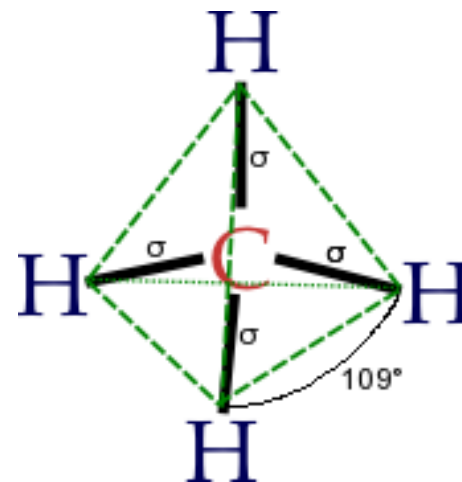
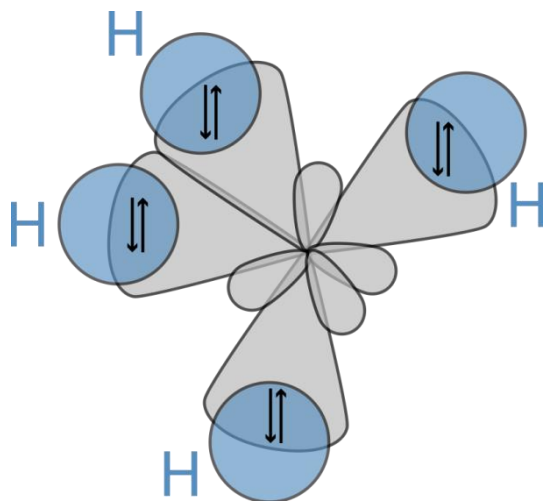
Hybridisering

1s   2s   2 p_x   2 p_y   2 p_z

Kol, atomorbitaler

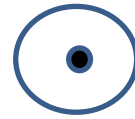
Kol, sp³-hybrid
(molekylorbital)

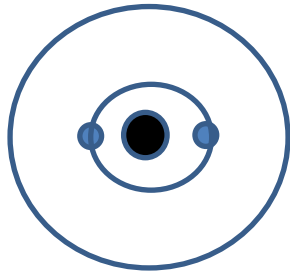

Joner

Alkalimetallerna (grupp 1)
längst till vänster i
periodiska systemet
är mest Elektropositiva och
bildar gärna positiva joner:

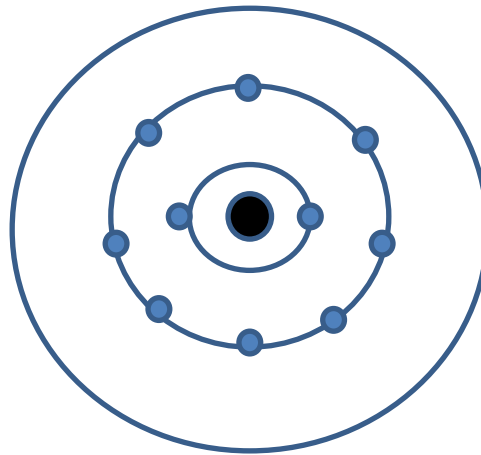
Väte H^+

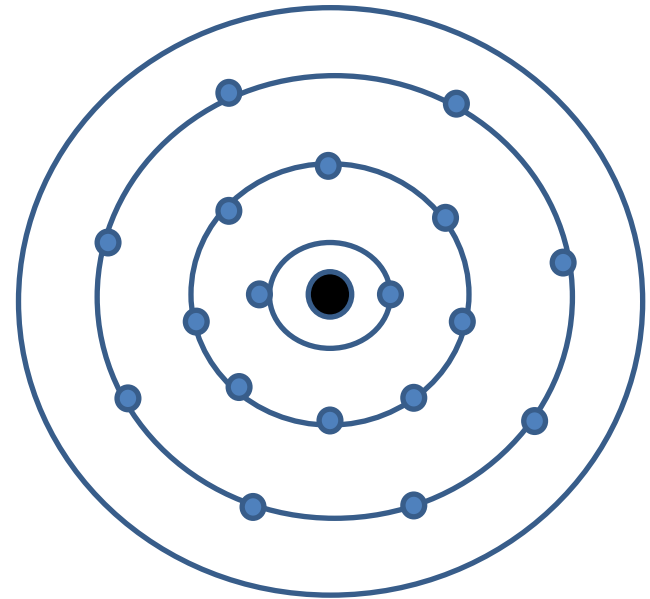
Litium Li^+

Rubidium Rb^+
Cesium Cs^+

Natrium Na^+

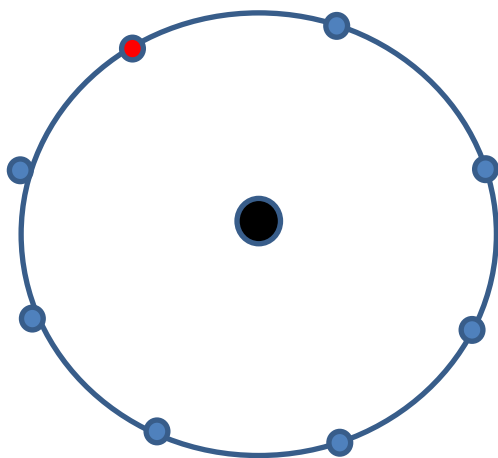

Kalium K^+

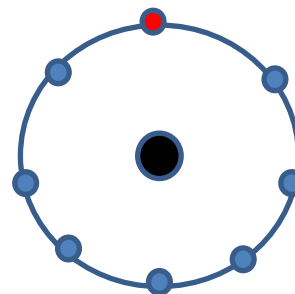
Joner

Halogenerna grupp 17 längst till höger i periodiska systemet är de mest elektronegativa och bildar gärna negativa joner. De vill dra till sig en elektron och får då laddningen -1 (minus ett)

Man behöver bara rita ut det yttersta elektronskalet eftersom de inre sällan deltar i kemiska reaktioner

Kloridjon Cl^-

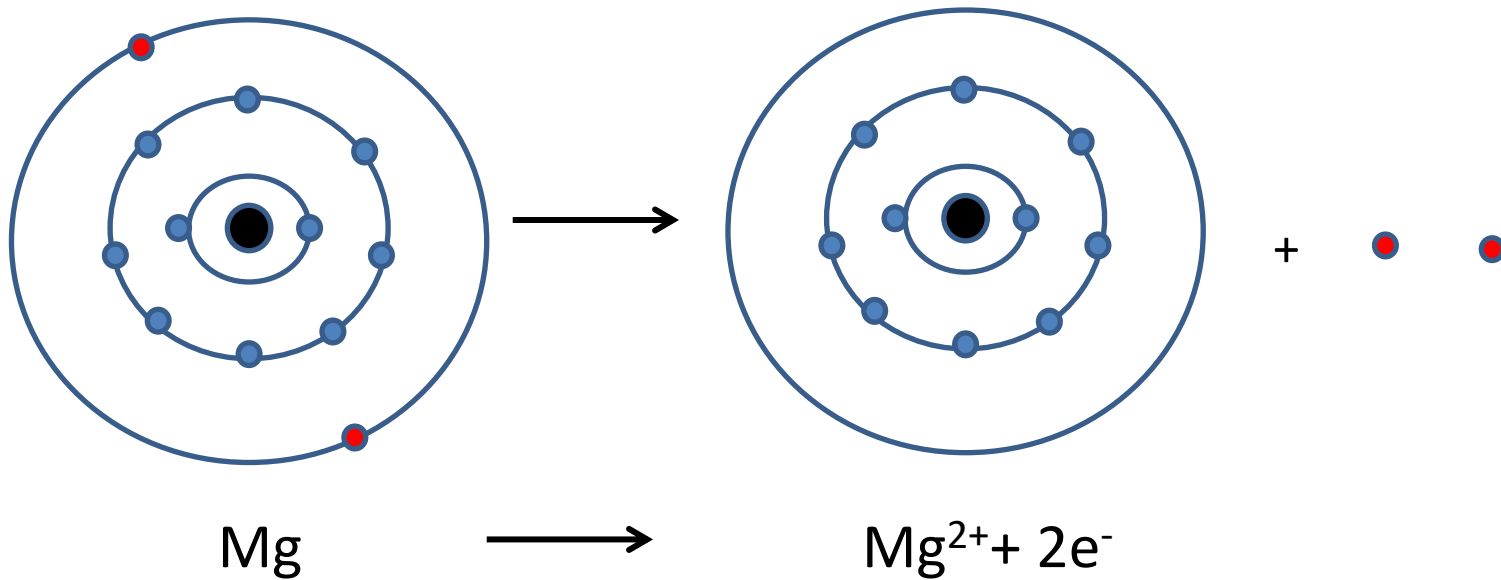

Fluoridjon F^-

Joner

Atomerna i grupp 2 kallas alkaliska jordartsmetaller. De är inte lika mycket elektropositiva som alkalimetallerna, men bildar gärna positiva joner genom att avge 2 elektroner och bildar tvåvärda positiva joner.

Joner

Elementen i grupp 16 bildar också negativa joner med laddningen 2-
För oss räcker det med syre O och svavel S. Syre är mer elektronegativt än svavel. Elektronegativiteten avtar när vi går nedåt i gruppen. Det gäller också grupp 17. Fluor är den mest elektronegativa jonen. I grupp 1 ökar det elektropositiva nedåt i gruppen. Cs⁺ är den mest elektropositiva jonen F⁻ den mest elektronegativa jonen.

